

“En cada immigrant il·legal hi ha un Ulisses”

Joseba Achotegui (Durango, Biscaia, 1952) és psiquiatre, professor titular de la Universitat de Barcelona i fundador i director del Servei d'Atenció Psicopatològica i Psicosocial a Immigrants i Refugiats (SAPPiR) de l'Hospital Sant Pere Claver de Barcelona. Ha assessorat la Generalitat de Catalunya i la Comissió de Llibertats i Drets dels Ciutadans del Parlament europeu en matèries d'immigració i de reagrupament familiar, i l'any 1997 va rebre el Premi Solidaritat del Parlament de Catalunya pel seu treball amb immigrants.

L'any 2002 va descriure un nou conjunt de símptomes que havia observat en estrangers indocumentats, la síndrome de l'immigrant amb estrès crònic i

El psiquiatre Joseba Achotegui (Durango, País Basc, 1952) ha definit, en els últims anys, els símptomes de la síndrome de l'immigrant amb estrès crònic i múltiple. Pocs metges la coneixen i la saben tractar.

múltiple, altrament denominada com la síndrome d'Ulisses.

—Què és aquesta síndrome i quins símptomes presenta?

—Es un quadre molt freqüent en estrangers amb situació irregular que es pot manifestar de maneres diferents: tristesa, plor, sentiments de culpa, tensió, nerviosisme, preocupacions excessives i recurrents, irritabilitat, insomni... Uns altres símptomes són de l'àrea confusional: hi ha la sensació de pèrdua de memòria i d'atenció i de sentir-se perdut. En molts casos l'immigrant somatitza el trastorn, i la manifestació són cefalees, fatiga o algun altre dolor físic. En un estudi recent, vam veure que el 76,7% dels pacients amb la síndrome d'Ulisses patien cefalees, mentre que en la població autòctona aquesta proporció és d'entorn del 2 o 3%.

—Quina n'és la causa?

—Les enormes adversitats que comporta la migració. Hi ha una vinculació entre l'estrès social i la salut mental, i emigrar s'està convertint en un procés que provoca uns nivells d'estrès tan in-

JORDI PLAY

“Hi ha una relació directa entre el grau d'estrès dels immigrants i l'aparició dels símptomes psicopatològics”

tensos que arriben a superar la capacitat d'adaptació dels éssers humans. Veiem una relació directa i inequívoca entre el grau d'estrès d'aquests immigrants i l'aparició dels símptomes psicopatològics que conformen la síndrome d'Ulisses.

—**Quins són aquests factors que causen estrès?**

—Són diversos: un és la soledat, la separació forçada de la família i dels éssers estimats. També hi ha el dol pel fracàs del projecte migratori. Per a unes persones que han fet un ingent esforç per migrar, ja sigui econòmic o de riscos físics, veure que no aconseguen tirar endavant és extremadament penós. Un tercer és la lluita per la supervivència: l'immigrant en situació extrema té una lluita diària per l'alimentació i l'habitatge: moltes vegades aquestes persones estan subalimentades i no és estrany trobar casos de pisos en què viuen molts estrangers en unes condicions precàries i a preus abusius. També hi ha la por a les coaccions de les màfies, a la detenció i expulsió, als abusos...

Un problema afegit és que aquests factors d'estrès són potenciats per factors com la multiplicitat; no és el mateix patir-ne un que molts alhora, i la cronicitat; alguns immigrants poden patir les situacions d'estrès durant mesos o anys. Una altra variable és la intensitat amb què els pateixen i el fet de no tenir una xarxa social on recolzar-se. I cal tenir en compte que, a tot això, se sumen els factors d'estrès clàssics de qualsevol migració, com són el canvi de llengua, de cultura, de paisatge...

—**I a totes aquestes adversitats cal afegir els símptomes de la síndrome.**

—Plou sobre mullat. La persona es troba immersa en un cercle viciós. A més de totes les dificultats que viu, i precisament a conseqüència d'aquestes, comença a patir un sèrie de trastorns incapacitants que fan que les forces per continuar lluitant s'exhaureixin i que perdi un del seus capitals bàsics: la salut.

—**Quan vau començar a detectar el fenomen?**

—La síndrome de l'immigrant amb estrès crònic i múltiple, la vam descriu-

JORDI PLAY

re per primera vegada l'any 2002, però nosaltres vam començar a veure'n casos a partir del 2000. A la dècada dels vuitanta i noranta el procés de la migració no era tan traumàtic. Tot i que migrar sempre ha representat un esforç, la regularització era més fàcil i la supervivència no era tan complicada. Amb el tombant de segle, les condicions s'endureixen i comencem a trobar-nos amb molts estrangers amb ansietat, ganes de plorar, mal de cap..., en definitiva, expressant els símptomes de la síndrome d'Ulisses.

—**I per què aquest nom?**

—Perquè cada immigrant indocumentat que atenem em recorda l'Ulisses de l'Odissea. Ulisses és un semidéu que amb prou feines sobreviu a les terribles adversitats i perills a què està sotmès. És un desplaçat que pateix naufragis, pors, l'infortuni, el desemparament..., episodis tan traumàtics com els que viuen els immigrants indocumentats que arriben aquí. Primer vaig pensar que Ulisses podia ser una bona metàfora per explicar la situació que pateixen els immigrants.

No obstant això, cada vegada estic més convençut que el text d'Homer no és una metàfora, sinó un molt bon

exemple del trastorn. Ulisses va patir-ne la síndrome.

—**Es pot considerar una patologia?**

—Es troba al llindar entre la salut i la malaltia. És un conjunt de símptomes que apareix per unes condicions extremadament dures, per tant, si aquestes s'eliminen, desapareix. És com si posen una persona en una habitació a cent graus de temperatura: començarà a suar i tindrà mareigs, però això no implica que estigui malalta, és una reacció a les condicions exteriors. Si la temperatura torna a la normalitat, els símptomes desapareixen. Això ho hem vist amb el procés de regulació d'immigrants que va tenir lloc l'any passat a l'estat espanyol: al Sappir vam rebre molts menys casos amb síndrome d'Ulisses. No obstant això, si la situació adversa persisteix indefinidament, sí que augmenta el risc d'emmalaltir.

—**Els metges coneixen i tracten la síndrome?**

—Nosaltres estem fent una important tasca de divulgació, però la veritat és que encara hi ha un gran desconeixement per tractar-la. És important que els metges rebin una formació específica. Alguns confonen la síndrome amb la depressió, i tot i que part de la simptomatologia és similar, els immigrants no presenten trets importants d'aquesta com l'apatia o les idees de mort. Són persones amb moltes ganes de viure i de lluitar per tirar endavant, però no veuen el camí per on fer-ho. La confusió entre trastorns porta que se sotmeti els immigrants a proves i tractaments erronis que poden arribar a ser perjudicials. També ens trobem que molts pacients desconeixen o recelen del sistema sanitari i no acudeixen al metge.

—**Com es poden tractar aquests immigrants?**

—La síndrome es pot intervenir des de dos vessants: atacar les causes socials, els factors d'estrès, o pal·liar els símptomes. La primera s'escapa bastant de les nostres mans, tot i que procurem que trobin xarxes de suport social per combatre la soledat i que els assessorem perquè millorin la seva qualitat de vida. Per l'altre costat, tractem les manifestacions de la síndrome, ja sigui amb fàrmacs o teràpia psicològica, i els ensenyem tècniques de relaxament i antiestrès.

Anna Ferrer